

O'ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARI RIVOJLANISHIDAGI YANGI ISLOHATLAR

Asimova Feruza Abdusattorovna

*Toshkent Davlat Texnika Universiteti,
doktorant*

Annotatsiya: *Maqolada mamlakatimiz iqtisodiyotida tarkibiy o'zgartirishlarni amalga oshirish va O'zbekiston uchun Yevropa Ittifoqining barqaror rivojlanish va samarali boshqaruv bo'yicha maxsus imtiyozlar tizimi (GSP+) kuchga kirdi, unda O'zbekiston Preferensiyalarning umumiy sxemasi (GSP+) bo'yicha benefitsiar davlat sifatida qabul qilinuganligi xaqida ma'lumotlar berilgan.*

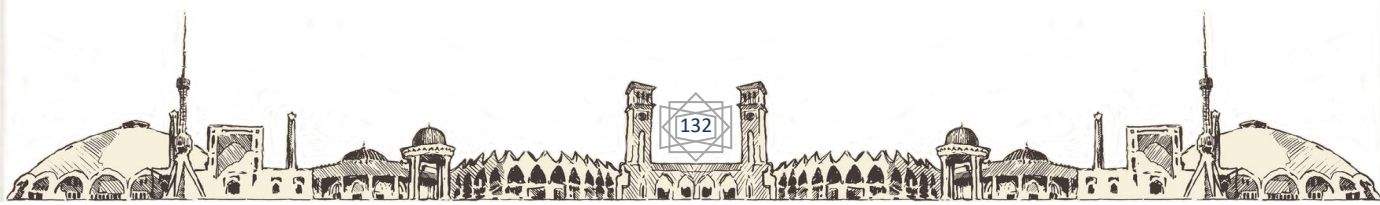
Kalit so'zlar: *Benefitsiar, raqobatbardosh, innovatsiya, standart, barqarorlik, strategiya, klasterlar.*

KIRISH

To'qimachilik sanoati O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirish uchun strategik ahamiyatga ega. O'zining yirik xomashyo bazasi, yengil sanoatning mehnat zichligi, qo'shni mamlakatlarda nisbatan katta bozor mavjudligi O'zbekistonda to'qimachilik va tikuvchilik ishlab chiqarishini rivojlantirishni salohiyatli o'sish omillaridan biriga aylantiradi. Bu salohiyatni yuzaga chiqarish, mamlakatimizda kuchli to'qimachilik va tikuvchilik tarmog'ini shakllantirish milliy iqtisodiyotni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

So'nggi yillarda mamlakatimiz to'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati oldida kelgusida iqtisodiy salohiyatni yuzaga chiqarish va mamlakatning qiyosiy ustunliklarini ro'yobga chiqarishga bevosita ta'sir ko'rsatadigan bir qator strategik muhim vazifalar turibdi: mahalliy mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirish, shu jumladan yetishtirilgan mahsulotlarning hosildorligini oshirish. paxta xomashyosi, yarim tayyor mahsulotlar uchun eksport xomashyosini qisqartirish, yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish va sotishni ko'paytirish, sotish bozorlarini kengaytirish, shuningdek, yengil sanoat tarmoqlarining, ayniqsa, xotin-qizlarni ish bilan ta'minlash masalalarini hal etishda salohiyatini hisobga olgan holda qo'shimcha ish o'rinlari yaratish.

To'qimachilik sanoati iqtisodiyotni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri ekani hisobga olinib, davlatimiz tomonidan unga e'tibor kuchaytirilib, ishlab chiqaruvchilarga har tomonlama ko'mak ko'rsatilmoqda. So'nggi yillarda, xususan, korxonalar samarali qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'lgan 2021-yilda davlatimiz tomonidan to'qimachilik va tikuvchilik sanoati korxonalariga turli soliq, bojxona, kredit imtiyozlari va preferensiyalari berildi. Masalan, 2017-2021-yillarda korxonalariga jami 365 million dollarlik imtiyozli kreditlar ajratildi.

Davlatimiz rahbarining 2016-yil 21-dekabrda qabul qilingan “2017-2019-yillarda to‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari dasturi to‘g‘risida” gi qaroriga asosan mamlakatimizda nooziq-ovqat iste‘mol tovarlari ishlab chiqarishga ixtisoslashgan korxonalar tashkil etildi.

ASOSIY QISM

Mamlakatimiz iqtisodiyotida tarkibiy o‘zgartirishlarni amalga oshirish va O‘zbekiston uchun Yevropa Ittifoqining barqaror rivojlanish va samarali boshqaruv bo‘yicha maxsus imtiyozlar tizimi (GSP+) kuchga kirdi Yevropa Ittifoqi va O‘zbekiston o‘rtasidagi munosabatlarda muhim bosqich bo‘lib, tomonlar o‘rtasidagi muloqotni hamda savdo almashinuvini yanada chuqurlashtirishga imkon beradi. Bu kun Yevropa Ittifoqining va O‘zbekistondagi ko‘plab manfaatdor tomonlar, jumladan, mahalliy hokimiyat organlari, ishbilarmonlar doiralari va fuqarolik jamiyati tashkilotlari bilan sheriklikda yangi yo‘lning boshlanishini anglatadi.

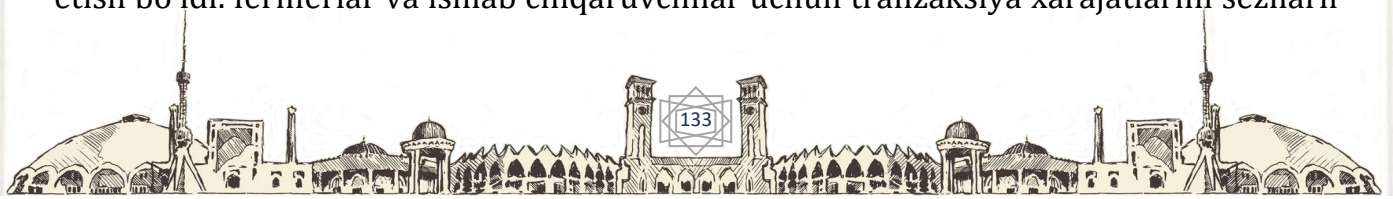
Markaziy Osiyo qo‘shnilariga qaraganda ancha xilma-xil ekanligini ko‘rsatadi. GSP+ tizimi matolar, kiyim-kechak va plastik mahsulotlar kabi bir qator muhim eksport tovarlariga tariflar bekor qilinishi bois Yevropa Ittifoqi va O‘zbekiston o‘rtasidagi savdoni ko‘paytirish uchun qo‘shimcha imkoniyatlar taqdim etadi. O‘zbekistonning Yevropa Ittifoqi bozoriga nisbatan yaqinligiga qaramay, savdo salohiyatidan hali to‘liq foydalanilayotgani yo‘q, chunki Yevropa Ittifoqi O‘zbekistonning eksport yo‘nalishlari ro‘yxatida faqat yettinchi o‘rinda turadi.

O‘zbekiston paxta yetishtirish bo‘yicha dunyoda oltinchi o‘rinda turadi va yillik o‘rtacha 3 million tonna hosil yetishtiradi va bu uning yirik to‘qimachilik va tikuvchilik sanoatini shakllantirishda qiyosiy ustunlikka ega ekanligini ko‘rsatadi.

Biroq, xomashyo bazasini rivojlantirish va undan foydalanish samaradorligini oshirish kerak. Xom ashyo ishlab chiqarishni ekstensivdan intensiv oshirishga o‘tish zarurati tug‘ildi. Paxtaga kelsak, bu birinchi navbatda uning hosildorligini oshirishga taalluqlidir, bu O‘zbekiston sharoitida ekin maydonlarini ko‘paytirmasdan, suv resurslaridan foydalanishni optimallashtirishni ta‘minlamasdan amalga oshirilishi kerak. Bu muammoning yechimi qishloq xo‘jaligidagi islohotlar, paxta yetkazib beruvchi fermerlar bilan to‘qimachilik va tikuvchilik ishlab chiqaruvchilari o‘rtasidagi munosabatlarni tubdan o‘zgartirishga asoslangan edi.

2017-yildan boshlab “O‘zto‘qimachilik sanoat” aksiyadorlik jamiyatiga qarashli mahalliy korxonalar tomonidan sotib olingan paxta xom ashyosidan faqat keyingi qayta ishlash uchun foydalanish sharti bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri fermer xo‘jaliklaridan paxta xom ashyosini ishlab chiqarishga buyurtma berish va avanslash tizimi tajriba tariqasida joriy etilgan.

Qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilari va qayta ishlash korxonalari o‘rtasidagi xo‘jaliklararo munosabatlarni tartibga solish sohasida tahlil etilayotgan davrning asosiy islohotlaridan biri xomashyodan tayyor mahsulotgacha bo‘lgan yagona ishlab chiqarish zanjirini yaratish imkonini beruvchi boshqaruvning klaster shaklini joriy etish bo‘ldi. fermerlar va ishlab chiqaruvchilar uchun tranzaksiya xarajatlarini sezilarli

darajada kamaytirish. Bir necha yil davomida klaster modeli fermerlar, paxtani qayta ishlash korxonalari va paxta mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar o'rtasidagi munosabatlarning avvalgi modeliga nisbatan o'zining samaradorligini ko'rsatib kelmoqda. Natijada, 2017-yilda klaster modeli sinovdan o'tkazilgan va birinchi paxta-to'qimachilik klasteri tashkil etilganidan buyon keyingi uch yil ichida ularning soni keskin ko'paydi va 2020-yilda 97 taga yetdi. 2020-yilda 90 foizdan ortig'i Respublikada jami paxta hosili klasterlarda terib olindi. Klasterlarda hosildorlik keyingi to'rt yilda 6,2 sentnerga oshdi. 2020-yil yakuniga ko'ra, yettita klasterdan tashqari, qolgan barcha korxonalarda yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi: 83 tasi ip-kalava, 46 tasi gazlama, zig'ir, paypoq mahsulotlari, 40 tasi tayyor tikuvchilik va trikotaj mahsulotlari.

GSP+tufayli O'zbekiston Yevropa Ittifoqiga eksport hajmini bir necha barobar oshirish imkoniyatiga ega bo'ldi, investitsiyalar oqimi va mamlakatlar o'rtasidagi tovar ayirboshlash hajmi oshishi kutilmoqda. Yevroitifoqning GSP+oluvchilari shartlar bo'yicha O'zbekiston tomonidan ratifikatsiya qilingan 27 ta konventsia O'zbekiston inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilish, so'z erkinligi, gender tengligi, majburiy mehnatning barcha shakllariga barham berish borasidagi islohotlarni davom ettirishini ko'rsatadi. Atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologiyaga qaratilgan.

O'zbekiston yaqin vaqtgacha yiliga 3000 ta tovarlarni bojxona to'lovlarisiz va 3200 ta tovarlarni pasaytirilgan stavkalarda eksport qilish imkonini beruvchi GSP+ rejimidan foydalangan. GSP+ maqomida O'zbekistondan to'qimachilik mahsulotlari uchun bojxona stavkalari 4 foizdan 12 foizgacha bo'lgan. 2020 yilda Yevropa Ittifoqiga a'zo 16 davlatga eksport amalga oshirildi. Eksportning asosiy ulushini ip-kalava 49,1% (13,5 mln. AQSh dollari), gazlama 21,9% (6 mln. AQSh dollari), trikotaj mahsulotlari 16,7% (4,6 mln. AQSh dollari), tikuvchilik buyumlari 11% (2,9 mln. AQSh dollari), paypoq mahsulotlari egallaydi. 1,3% (0,3 mln. AQSh dollari). O'zbekiston to'qimachilik mahsulotlarini import qiluvchi yetakchi uchlikka Polsha – 56 foiz (15,4 million dollar), Italiya – 19,1 foiz (5,3 million dollar), Germaniya – 7,3 foiz (2,0 million dollar) kiradi.

To'qimachilik sanoati O'zbekiston iqtisodiyotining istiqbolli tarmoqlaridan biri bo'lib, tashqi bozorga yuqori qo'shimcha qiymatga ega tayyor mahsulotlar yetkazib berish orqali eksport salohiyatini oshirmoqda. O'zbekistonda ishlab chiqarilayotgan to'qimachilik mahsulotlarini eksport qilish hajmi yil sayin ortib, geografiyasi kengaymoqda.

Sohaning sifat jihatidan rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari qatorida uning mahsulotlariga tashqi bozorda talabning ortib borayotgani ham kiradi. Ayni paytda O'zbekiston to'qimachilik sanoati eksportga yo'naltirilgan. Mamlakatimiz korxonalarida ishlab chiqarilayotgan to'qimachilik va tikuvchilik mahsulotlari ham ichki bozorda, ham tashqi bozorda xaridorlar orasida xaridorgir bo'lib, yillar o'tgan sayin xorijlik iste'molchilarga manzur bo'lib bormoqda. To'rt yil ichida eksport 2,1 barobarga oshgani ham shundan dalolat beradi: 2016-yildagi 899 million dollardan 2020-yilda 1 million 867 million dollarga yetdi.

O'zbekistonning to'qimachilik va tikuvchilik mahsulotlari dunyoning ko'plab mamlakatlariga yetkazib berilmoqda, eksport geografiyasi yildan-yilga kengaymoqda. Misol uchun, agar 2016 yilda 60 ta davlatga mahsulot yetkazib berilgan bo'lsa, 2020 yilda bu ko'rsatkich 71 taga yetdi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, ayni paytda to'qimachilik va kiyim-kechak eksportining 89 foizi faqat oltita davlat hissasiga to'g'ri keladi. Shunday qilib, 2020 yil yakunlariga ko'ra, Rossiya 36,5 foiz, Xitoy 21,6, Qirg'iziston 15,2, Turkiya 11,4, Polsha va Qozog'iston 2,3 foizni tashkil etadi. Shu bilan birga, tayyor tikuvchilik va trikotaj mahsulotlari eksportining 95 foizi MDH davlatlari hissasiga to'g'ri keladi. Bu eksport geografiyasini diversifikatsiya qilish darajasi pastligidan dalolat beradi.

XULOSA

Ishlab chiqarishda kelgusi yillarda asosiy rivojlanish tendensiyasi bevosita vazifalar va to'plangan tajribadan kelib chiqadi. Bu, birinchi navbatda, yuqori qo'shimcha qiymatga ega tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotish hajmini yanada oshirishdir. Ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar assortimentini yanada diversifikatsiya qilish, texnologik jihatdan murakkabroq mahsulotlar ishlab chiqarishga bosqichma-bosqich o'tgan holda yangi turdagi ishlab chiqarishni o'zlashtirish asosiy tendensiyalardan iborat bo'ladi. Bu to'qimachilik sanoati uchun kadrlar tayyorlash bo'yicha yondashuvlarni takomillashtirish, to'qimachilik va tikuvchilik sohasidagi jahonning yetakchi brendlarini respublikada ishlab chiqarishni yo'lga qo'yishga jalb etishni taqozo etadi. Bundan tashqari, yengil sanoat uchun sanoat tovarlari yetkazib beruvchi turdosh tarmoqlarni, masalan, kimyo va gaz kimyosini rivojlantirish zarur. Shuningdek, to'qimachilik tarmog'ining xalqaro standartlarini ishlab chiqarishga yanada joriy etish mahsulot sifatini oshirish imkonini beradi.

Ta'kidlash joiz, Yevropa Ittifoqining respublikaga "GSP+" benefitsiar mamlakat maqomini berish to'g'risidagi qarori mamlakatda ushbu sohalarda amalga oshirilayotgan islohotlarning xalqaro e'tirofi sifatida qabul qilish o'rinli hisoblanadi.

FODALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-son «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni, www.lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2019 yil 12 fevraldagi «To'qimachilik va tikuvtrikotaj sanoatini isloh qilishni yanada chuqurlashtirish va uning eksport salohiyatini kengaytirish choratadbirlari to'g'risida»gi pQ4186son qarori.
4. «O'zto'qimachilik sanoati» uyushmasi ma'lumotlari.
5. www.stat.uz

